

Польськомовні сільськогосподарські видання другої половини XVIII – початку XX ст. (за матеріалами рідкісних фондів НБ ЛНАУ)

Пинда Л.А. – директор НБ ЛНАУ, к.іст.н., доцент

В діяльності вузівської бібліотеки чільне місце посідає науково-дослідна робота пов'язана з дослідженнями іноземних рідкісних видань з сільського господарства та суміжних галузей. Джерельною базою історико-книгознавчих досліджень стали рідкісні видання які дісталися у спадок з часів діяльності аграрних студій в Дублянах.

Історія аграрних студій в Дублянах має наступні етапи:

- 1856 р. – заснування рільничої школи в Дублянах;
- 1878-1901 рр. – вища рільнична школа;
- 1901-1919 рр. – академія рільництва;
- 1919-1946 рр. – рільничо-лісовий факультет «Львівської політехніки».

Діяльність аграрних студій в Дублянах досліджуваного періоду 1856 – 1919рр можна розділити на два етапи:

1856 – 1900 і 1901 – 1919рр.

На першому етапі окрім педагогічної діяльності, професорсько - викладацький склад розгорнув науково - дослідну роботу. Це стало можливим тільки після березня 1878 р., коли міністр рільництва Австро-Угорщини дав згоду на відкриття вищої рільничої школи в Дублянах.

Надання рільничій школі в Дублянах статусу високої рільничої школи сприяло розгортанню наукових досліджень. У другій половині XIX ст. стрімко поповнився фонд наукових видань.

Упродовж 80–90 рр XIX століття при вищій рільничій школі створюється мережа науково-дослідних лабораторій, станцій, полів. Тау у 1884 р. розпочинає діяльність контрольно-насіннава станція, з 1890р. проводить дослідження метеорологічна станція, з 1895 р. започатковують наукову діяльність дві станції: ботаніко-рільнична та технічно-рільнична. (4)

Отримання статусу «Високої рільничої школи» (1878 рік) дало дозвіл, згідно ухвали Галицького сейму (11 січня 1886 р.), на видання Щорічника Крайової вищої рільничої школи в Дублянах (*Roczniki Krajowej Wyzszej Szkoły Rolniczej w Dublanach*, t. 1, Lwow, 1988.). Вийшло 3 томи «Щорічника...» (1 т. – 1888, II т. – 1889, III т. – 1894). У збірниках праць висвітлювались наукові звіти про висновки теоретичних, експериментальних і виробничих студій у галузі рільництва, тваринництва, агрохімії, економіки сільського господарства та інших наук,звіти професорів і студентів про результати спеціальних наукових студій і наукових відряджень, кращі студентські наукові праці.

Плануючи щороку видавати наукові збірники, професура Дублян вважала, що ці видання будуть першою спробою саме з наукових позицій трактувати сільськогосподарські проблеми, і вони зможуть у них подати найновіші досягнення аграрної науки й довести їх до освічених сільськогосподарських виробників. Але з'ясувалося, що ці збірники не потрапляли до власників господарств, виявилися локальними, пов'язаними з Дублянами, і фактично не

мали збуту, тому видавати їх щороку було неможливо, тим більше, що у 1897 р. Галицький Сейм припинив фінансування видавництва «Річників».

3 червня 1901 р. галицький сейм вирішив надати високій рільничій школі статус Рільничої академії.

Поточну інформацію про науковий доробок викладачів академії за 1903 – 1917 рр. можна отримати з її щорічних «звітів», які періодично видавались і були доступними широкій громадськості.

Детальне ознайомлення з 12 випусками цих документів показало, що у кожному звіті за навчальний рік подавалася інформація про навчальний та науковий процеси, а також був бібліографічний розділ «Праці професорів та доцентів».

До 55-річчя до дня заснування аграрних студій в Дублянах вийшов альбом «Dublanu» (Дубляни) – Львів, 1909. Процес реорганізації школи від нижчої до середньої та вищої, становлення науково-дослідницьких лабораторій, станцій, збільшення кількості професорсько- викладацького складу від 31 професора і доцента у 1856-1878 до 25 професорів та 54 доцентів у період 1878 – 1909, хроніка навчальної та наукової діяльності – такий об'єм інформації про рільничу школу читач може отримати, ознайомившись з виданням. (3)

Формування наукових студій у Дублянах було можливим тільки за результатами ознайомлення з досягненнями аграрної науки і практики минулих поколінь, тогочасної Європи і світу. Тому організація бібліотечних фондів, в т.ч. наукових у навчально-наукових установах Дублян стала необхідною і реалізовувалася впродовж ХІХ– поч. ХХ ст. (2)

Грунтовний аналіз видань з фондів рідкісної книги дає змогу ознайомитись з тогочасним колом наукових проблем, уточнити тематику і напрями зацікавлень учених, підсумувати результати наукових студій.

Нами проведено наукову розвідку легкодоступних з мовного погляду видань польською мовою (30% загального фонду).

Галицьке господарське товариство, що об'єднує великих польських землевласників, було засноване в 1845 р. й активно працювало до 1939 р. Його основним завданням протягом усього періоду діяльності було піднесення ефективності сільського господарства Галичини. Для цього воно організувало сільськогосподарські з'їзди, виставки, фахове навчання (через сільськогосподарські школи, курси), проводило польові дослідження, захищало в галицькому сеймі права польських землевласників. Важливим напрямом роботи товариства була видавнича діяльність. Першим періодичним виданням стали “Rozprawy Towarzystwa gospodarskiego” (Праці господарського товариства(рис. 1). Видання виходило протягом 1846–1867 рр. і налічує 32 томи, зібраний матеріал висвітлює основні напрями сільськогосподарських досліджень краю.

Своєрідним продовженням “Rozprawy...” став друкований орган товариства “Rolnik, czasopismo dla gospodarzy wiejskich, organ urzadowy s. k. Towarzystwa gospodarskiego galicyjskiego. Naczelnny redactor wlascieliel i wydawca Antoni Gostkowski. Rok I Nr1. 1867 – Lvov – 1867. (Рільник: часопис для сільських

господарів) видавався протягом 72 років (1867–1939 рр.), впродовж яких вийшло понад 100 томів.

Розпочинаючи випуск часопису, редакція взяла на озброєння американське гасло “Вперед, нічого не бійся, розраховуй тільки на себе!”. “Rolnik” як орган галицького господарського товариства працював над поширенням рільничої культури, наданням практичних порад щодо ведення сільського господарства, показу передових господарств краю.

Упродовж 1875–1887 рр. близько 40% фахових статей “Rolnika” були підготовлені вченими Дублянської рільничої школи.

Розгляд тематики робіт, уміщених за 72 роки, засвідчує її, розмаїтість. Проте найбільшу увагу приділяли рільництву і ветеринарії. Показово, що статті були написані на основі практичних дослідів у господарствах Галичини.

Крім Галицького господарського товариства, діяльність якого мала універсальний характер, у Східній Галичині діяли спеціалізовані галузеві центри, а саме: Рільнична школа (згодом академія в Дублянах, Академія ветеринарної медицини, товариство кружків рільничих).

У 80–90 рр. ХІХ ст. в Галичині, згідно з австрійським законом про кооперацію (1873 р.), у 1883 р. засновано “Товариство рільничих кружків”. Організаційним центром таких об’єднань у 1889 р. був Патронат рільничих спілок, обов’язком якого була допомога в організації нових спілок, пропаганда господарсько-кооперативних знань. З метою оперативного поширення фахової інформації товариство видавало сільськогосподарські книжки польських учених-аграрників і два часописи: “Провідник кружків рільничих”, «Przewodnik kolek rolniczych» і “Часопис для спілок рільничих” (польською та українською мовами, 1883–1914 рр.).

Значну роль у поширенні науково-природничих знань, у тому числі аграрного спрямування, виконувало Галицьке товариство природознавців ім. Коперніка, засноване 17 січня 1875 р. у м. Львові. Товариство у 1876 р. започаткувало випуск періодичного видання “Kosmos” (Czasopismo polskiego tow przyrodnikow im. Kopernika. Wychodzace pod redakcja prof. Dr. Br. Radziszewskiego) (рис. 5).

«Kosmos» по праву можна назвати першим польськомовним науково-природничим часописом Галичини другої половини ХІХ ст. На сторінках щорічника інформували про наукові дослідження вчені таких львівських наукових шкіл: політехнічної, гірничої, рільничої, лісної, а також професори класичного університету Львова.

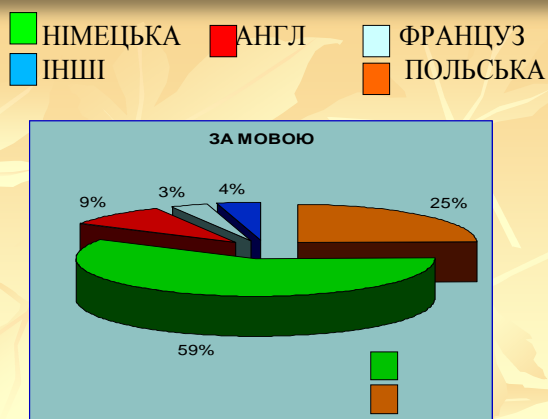
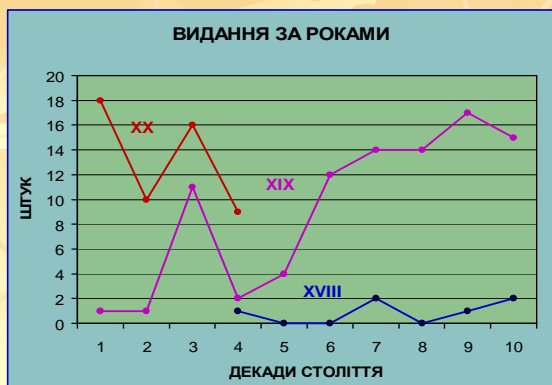
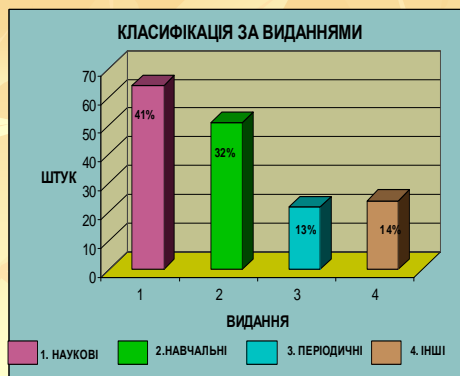
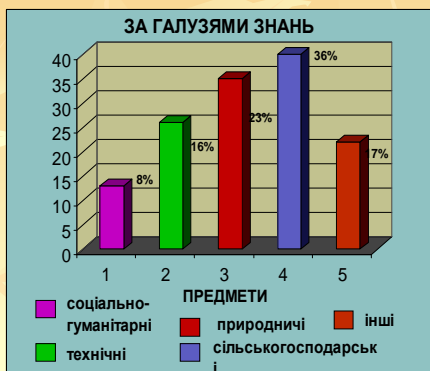
У 1882 р. у Львові засноване Товариство лісівництва. Його друкованим органом став часопис “Sylvan” (Сільван), який виходив у 1883–1939 рр. і налічував 57 томів. Започатковуючи видання щомісячника, редакція вбачала потребу у фаховому часописі, який би замінив наукову збірку з лісівництва. Таким виданням був «Сільван», у першому числі якого редакція заявила: «Маємо на меті прийти в поміч раціональному господарюванню як у державних, так і в приватних лісах».

Рішенням вченої ради університету була затверджена робоча група з вивчення іноземних рідкісних видань. Науковці університету у співпраці з працівниками наукової бібліотеки ведуть активну роботу щодо дослідження унікального книжкового фонду який налічує понад 10000 примірників рідкісних видань XVIII-XIX, першої половини XX ст. німецькою, польською, англійською, латинською, чеською мовами. Ці унікальні книги, які вийшли у світ у видавництвах Берліна, Лондона, Відня, Парижа, Варшави доносять до сучасного читача інформацію про історію, здобутки та рівень розвитку природничих, технічних і сільськогосподарських наук в минулому.

До 2001 року вивчення іноземних рідкісних видань здійснювалося фрагментарно. Ініціатором систематичного вивчення іноземних рідкісних видань стала ДНСГБ НААНУ, яка у 2001 році створила центр історії аграрної науки України. Інструктивно-методичною основою для систематичного дослідження іноземних рідкісних книг стала інструкція Міністерства культури України від 20.11.2001 р. «Про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до державного реєстру національного культурного надбання». Згідно інструкції рукописними вважають видання до XVII ст. – а починаючи з XVIII ст. – лише унікальні з урахуванням особливостей письма, матеріалів, мови, оформлення та змісту. Щодо інших основних груп документів включених до державного реєстру слід назвати інкунабули – книги надруковані у XV ст.; палеотипи – видання першої половини XVI ст.; іноземні стародруки – видання 1551-1800 рр.

У процесі досліджень проаналізовано 5500 книг, починаючи від найдавніших; зроблено спробу їх класифікації, а для найцікавіших, на наш погляд, фоліантів проведено ґрунтовніші обстеження.

Результати кількісного та якісного перегляду обраних книжок бачимо на діаграмах (рис. 1). Велика частка сільськогосподарської літератури є цілком природним явищем для рільничого навчального закладу, а те, що домінують саме наукові джерела (47%), дає підстави стверджувати про високий науковий рівень навчально-наукових установ. Найпродуктивнішим щодо кількості видань виявилось XIX століття, однак, мабуть, революційні події в Європі 1848 р. дещо пригальмували видавничий процес. Доволі цікавим є розподіл літератури за мовними ознаками. Оскільки за статутом навчальних закладів у Дублянах австрійського періоду офіційною мовою викладання була польська за обов'язкової німецької термінології, як бачимо з діаграми, майже 60% книжок припадає німецькій і 25% – польській мовам. У польській період (1918-1939 рр.) зростає частка наукових видань польською мовою.

Першим виданням, яке було підготовлене у 2001 році Науковою бібліотекою ЛНАУ на основі аналізу польськомовних видань, став біобібліографічний словник «Професори, доценти та асистенти Рільничої, високої Рільничої школи та академії рільництва в Дублянах (1856-1919 рр.)». Дослідження включало 143 персоналії, складалося з біографічної довідки та стислої бібліографії друкованих праць вчених. Особливість біографій тогочасних дублянських вчених полягало в тому, що всі вони навчалися і практикувалися у багатьох країнах Європи, що послужило доброю підставою для розвитку наукових студій в Дублянах. (7)

У 2004 році Словник зазнав перевидання, розширивши хронологічні рамки з 1856 по 1947 роки та охоплює 306 персоналій. Видання супроводжується іменним покажчиком та списком вчених за напрямками науково-педагогічної діяльності.

В 2009 році центром аграрної історії започатковано бібліографічну серію «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН, науково-дослідних установ і вищих начальних закладів аграрного профілю». Першою книгою даної серії стало видання «Польська сільськогосподарська книга у фондах ДНСГБ НААН, науково-дослідних установ і вищих начальних закладів аграрного профілю»(1771-2008 рр.). До бібліографічного покажчика увійшло 2519 назв видань, що зберігаються у фондах 23-х галузевих бібліотек України. Фонд польськомовних видань нашої бібліотеки виявився найбагатшим (близько 1000 назв). За цю роботу бібліотека була відзначена Почесною грамотою Міністерства Аграрної політики України. На прохання посольства республіки Польща в Україні науковці університету підготували історико-книгознавче дослідження «Польські стародруки (18-поч. 19 ст.). Аналізувалось 85 назв польських стародруків, наукове консультування здійснювала зав. відділом рідкісної книги НБУ ім. Вернадського професор Ковальчук Г.І.

Польські стародруки становлять особливу складову бібліотечних фондів ЛНАУ. Їхню наукову цінність визначає низка факторів, котрі у контексті наукових досліджень кін. 18 – поч.. 19 ст. становлять ґрунтовне джерело з вивчення тенденцій розвитку сільськогосподарських наук окресленого періоду.

Найпершою і визначальною рисою більшості польських стародруків є багаторівнева структура викладу наукової інформації, відповідно до якої спочатку окреслено загальнонаукове значення проблеми дослідження, її актуальність. Перехід до спеціальної, вузької інформації відбувається виключно через призму попередньо окреслених концептуальних положень.

Типовими зразками таких стародруків є фундаментальні визначення П. Яроцького (5 томів, зоологія або загальний опис тварин, укладений відповідно до найновішої класифікації 1820 х. рр.)

Другою характерною ознакою є їх ґрунтовна джерельна база, яка висвітлює багату історіографію питання.

Наступною характерною ознакою є географія видань, насамперед фундаментального характеру. Серед усіх польських стародруків переважно видання краківські, варшавські, львівські та міста Вільно. При чому 50% всіх видань становлять варшавські, 25% – львівські.

Результатом фундаментального дослідження стало наукове видання «Аграрна наука і освіта Галичини XVIII-XX ст. (історичний аспект)» – Львів 2010.

У цьому виданні висвітлюється історико-книгознавчий аспект розвитку аграрної освіти та науки Європи XVIII- початку XX ст.. У матеріалах наведено огляди окремих фондів за галузями знань, періодичні сільськогосподарські видання Східної Галичини другої половини XIX – початку XX ст., розкрито цінність європейських енциклопедичних видань XVIII ст., проаналізовано польськомовні та англomовні сільськогосподарські книжкові колекції фонду. Заслужують на увагу ілюстрації, подані до бібліографічного покажчика стародруків XVIII ст.

Запропонованим виданням Наукова бібліотека ЛНАУ започатковує серію історико-книгознавчих досліджень рідкісного фонду, яка згодом знайде прояв у таких виданнях:

- «Французька сільськогосподарська книга 19 ст.»,
- «Англomовні сільськогосподарські видання поч. XX ст.»,
- «Німецька книга у фондах рідкісних видань НБ ЛНАУ» (4 700 поз.)

Список використаної літератури

1. Професори, доценти та асистенти навчально-наукових установ у Дублянах (1856-1947) : бібліографічний словник / укл. Ю. Токарський. – Львів : ЛДАУ, 2004. – 119 с.
2. Токарський Ю. Дубляни : Історія аграрних студій (1856-1946) / Ю.Токарський. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича З АН України, 1996. – 384с.
3. Skrijka P. Dublacska Akademia Polski bochenek chleba na ukraickim haftowanym obrusie / P. Skrijka. – Krakow; Lwyw, 2002. – 215 с.
4. Au Juliusz Historia Krajowej Wyiszej Szkoiy Rolniczej w Dublanach / Juliusz Au // Roczniki Krajowej Wyiszej Szkoiy Rolniczej w Dublanach. – Lwyw, 1888. – Т. 1.
5. Brzozowski Stanislaw Marian. Wydziai Rolniczo-Lasowy. Politechnika Lwowska 1844-1945. Wroclaw : Wydawnictwo Politechniki Wrociawskiej, 1993.
6. Dublany (Szkoiy i zakiady Krajowe w Dublanac) / [red. Stefan Pawlik, Jan Pawlikowski, Ignacy Szyszylowicz]. – Lwyw : Nakiadem wydawnictwa krajowego, 1897.
7. Polski slownik biograficzny. – Wrociaw ; Warszawa ; Krakow : Zaklad Narodowy Imienia Ossoliczkich. Wydawnictwo PAN.